

PERE LABÈRNIA I ESTELLER
LEXICÒGRAF, GRAMÀTIC I HUMANISTA

PER

JOSEP-MARIA MADURELL I MARIMON

Fèlix Torres Amat, bisbe d'Astorga, primer biògraf de Pere Labèrnia i Esteller,¹ seguit després per Antoni Elías de Molins,² Josep Ribelles i Comín,³ l'acadèmic Josep Rafel Carreras i Bulbena,⁴ i altres autors,⁵ s'han ocupat fins ara, més o menys àmpliament, de la vida i de l'obra del nostre personatge.

Per la nostra part podem oferir un resum de les referències fins ara publicades, complementades amb documents inèdits, tots ells extrets de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.

Així coneixem diferents aspectes de la seva vida familiar, de les activitats docents a la Universitat de Barcelona, i, també, com

¹ TORRES AMAT, Fèlix, *Memorias para ayudar a formar un Diccionario Critico de los Escritores Catalanes y dar alguna idea de la Antigua y Moderna Literatura de Cataluña. Escribiólas el Ilmo. Sr. D.* Barcelona, Imprenta de J. Verdaguer 1836, pp. 343-344 (abreujat = TORRES AMAT).

² ELÍAS DE MOLINS, Antonio, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX (apuntes y datos)* por Barcelona [Imprenta de Calzada, 1895], tomo II, pp. 33-36 (abreujat = ELÍAS DE MOLINS).

³ RIBELLES COMÍN, Josep, *En Pere Labèrnia i Esteller*, "Revista Bibliogràfica Catalana" 3 (1903) 87-113 (abreujat = RIBELLES).

⁴ CARRERAS Y BULBENA, Joseph Rafel, *Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis que il·lustren aquesta Acadèmia. Pere Labèrnia y Lesteller, humanista, lexicògraf (9 d'agost de 1836)*. "Boletín Real Academia Buenas Letras de Barcelona", tomo 14, años académicos CCI y CCII (1929-1930), pp. 351-352.

⁵ *Diccionario Enciclopédico Hispano Americano de Literatura, Ciencias y Artes*, Montaner y Simón, editores, 1892, tomo XI, p. 456 (abreujat = *Diccionario enciclopédico*). PALAU Y DULCET, Antoni, *Manual del Librero Hispano Americano*, tomo VII (1-4) (2.a edició), Barcelona, p. 309 (abreujat = PALAU). COMAS, Antoni, *Labèrnia i Esteller, Pere* "Gran Enciclopèdia Catalana", Vol. 9. Barcelona 1976, p. 36. MADURELL, JOSEP M.a, *Pere Labèrnia, precursor de Pompeu Fabra*. ATRI. Butlletí parroquial de Santa Maria de Gràcia, Barcelona, maig, 1968, n.º 292, p. 8.

a director del Col·legi de Sant Pere, de primer ensenyament, i, en particular, per l'edició de la seva obra cabdal *Diccionari de la Llengua Catalana amb la correspondència castellana y llatina*, imprès l'any 1839, sots els auspicis de l'Acadèmia de Bones Lletres, de la qual era membre numerari d'ençà del 1836.

També donarem documentades referències de les seves darreres disposicions testamentàries, així com de l'inventari dels seus béns, i una relació detallada dels llibres de la seva biblioteca.

LA FAMÍLIA

Pere Labèrnia i Esteller nasqué a Traiguera, Baix Maestrat, i fou batejat per mossèn Joaquim Tallada, vicari, en l'església parroquial del dit poble, el dia 19 de febrer de 1802.⁶ Els seus pares foren Manuel Labèrnia i Magdalena Esteller, nats al mateix poble, dels quals no consta la professió o art a què es dedicaven.

El nostre personatge, en el seu darrer testament (doc. 4), declara haver contret núpcies tres vegades: la primera amb Francesca Llatse, la segona amb Feliciana Casals i la tercera amb Camila Rebull.

El primer matrimoni tingué efecte en l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona,⁷ el primer de desembre de 1829, amb Francesca Llatse, soltera, natural de Tortosa.

Fruit d'aquests tres matrimonis són els tres fills que engendren, una noia i dos nois, aleshores vivents, o sigui: del primer enllaç, Mercè Labèrnia i Llatse; del segon, Pere Labèrnia i Casals, i del tercer, Ramon Labèrnia i Rebull.

Tenim notícia, del 27 de febrer de 1841, de l'existència del seu germà Manuel Labèrnia i Esteller, llaurador del lloc de Traiguera, al qual, el nostre personatge, per l'expedició dels seus negocis, li atorgava venda d'una casa emplaçada al carrer de La Portella, a més de cinc peces de terra d'aquell mateix poble.⁸

Tres anys més tard, el 31 de maig de 1845, atorgava poders a Vicent Climent Labèrnia, veí de la vila de Traiguera, facultant-lo per a celebrar judici de conciliació, associat amb homes bons⁹ però no s'indica la relació de parentiu.

⁶ RIBELLES, p. 87.

⁷ CARRERAS BULBENA, R., *Estudis biogràfics*, p. 351.

⁸ A.H.P.B. (= Arxiu Històric de Protocols de Barcelona), Joaquim Roca i Giol, manual any 1841, f. 11v.

⁹ A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1845, f. 41.

Enregistrem l'existència del seu nebot Vicent Labèrnia, natural de Traiguera, resident a Barcelona, al qual, el 4 d'agost de 1851, li féu una determinada concessió, *deseando remunerarle en cuanto lo permita su actual posición*.¹⁰ L'any següent, 26 de gener de 1852, atorgava venda al seu mateix nebot de diverses finques al terme de la vila de Traiguera.¹¹

Per mitjà d'una escriptura datada el 20 de desembre de 1857, constatem que Pere Labèrnia i Esteller era un dels hereus de Gaietà Llatse, *maestro cubero*, natural de Tortosa, el seu sogre, o sigui el pare de la seva difunta esposa Francesca Llatse, per raó de la venda d'una casa situada a la Travessera dels Banys, de Tortosa.¹²

ELS SEUS ESTUDIS

L'origen vocacional i els estudis, nostre personatge els devia a Catalunya, just de quan era fàmul del Seminari Conciliar de Tortosa, on cursà tres anys de Filosofia, dos de Teologia Escolàstica i un de Moral.

El 1825, o sigui als 23 anys d'edat, es traslladà a Barcelona, on acabà de cursar Teologia Escolèstica, a més d'un any de Moral impartit pels Salmaticencs. Acabats aquests estudis es dedicà a les lletres humanes. Així, el 1828, rebia el títol de mestre de llatinitat, i tingué al seu càrrec la direcció literària del Col·legi de Sant Pere, de Barcelona.¹³

TÍTOLS ACADÈMICS

En el *Diccionari de la Llengua Catalana, ab la correspondència castellana y llatina*, fa constar el seu títol de *Professor aprobat de Llatinitat i Humanitats, individuo de la Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, obra editada el 1839. En la tercera edició es fa constar com autor de moltes obres filològiques.

El 1841 i 1843 es titula *Professor de Humanidades*,¹⁴ mentre en

¹⁰ A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1851, f. 23.

¹¹ A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1852, f. 4.

¹² A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1857, f. 10v, núm. 10.

¹³ TORRES AMAT, p. 343; ELÍAS DE MOLINS, p. 33; RIBELLES, pp. 87-88; *Diccionario enciclopédico*, XI, p. 456; MADURELL, Josep M.a, *Pere Labèrnia*, p. 8

¹⁴ A.H.P.B. Joaquim Roca Giol, manual any 1841, f. 11v; 27 febrer 1841, manual any 1843, f. 53; 29 agost 1843, atorga poders a Marià Rossell per a comparèixer davant de qualsevol jutge de pau, per tal de celebrar acte de conciliació associat amb un o més homes bons.

el *Diccionario de la Lengua Castellana con las correspondencias catalana y latina*, obra impresa el 1844, fa constar la professió de *Profesor de Latinidad y Humanidades, e individuo de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Gairebé un any després es declara *preceptor de latinidad y humanidades*,¹⁵ el 1851, *Doctor en letras*.¹⁶ Finalment, el 1857, consta com a *Profesor de latinidad*.¹⁷

L'ACADÈMIC

El dia 9 d'agost de 1836, consta que Pere Labèrnia i Esteller fou honrat amb el títol de membre honorari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, de Barcelona, adscrit a la secció Literària.¹⁸

En la sessió de l'Acadèmia, celebrada el 3 d'octubre d'aquell mateix any, es donà compte de l'ofici presentat per Pere Labèrnia, el qual agrai el nomenament de membre d'aquella docta Corporació ensems que s'oferia a coadjuvar en les activitats acadèmiques.¹⁹

D'ençà del 8 de novembre de 1836, trobem registrada la successió alternativa d'assistències de Pere Labèrnia i Esteller a les sessions de l'Acadèmia fins al 29 d'abril de 1859,²⁰ gairebé un any abans de la seva mort, esdevinguda el 28 de juny de 1860.²¹

En la sessió del 18 de maig de 1837, el nostre personatge hi féu una dissertació acadèmica, així es pot comprovar en el llibre d'actes de la Corporació.

Elias de Molins també fa constar que en la reunió acadèmica de l'11 de maig de 1841, hi llegí un romanç en català²²

¹⁵ A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1845, f. 41; 31 maig 1845.

¹⁶ A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1851, f. 23; 4 agost 1851.

¹⁷ A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1857, f. 10v, n.º 10, 20 desembre 1857. Vegeu: document 3 de l'apèndix documental.

¹⁸ A.B.A.B.L.L. (= Arxiu Biblioteca de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona), llibre 2.º de actas, años 1838-1858. Llista d'acadèmics.

¹⁹ A.B.A.B.L.L., llibre 1.º de actas de las sesiones, años 1833-1838.

²⁰ *Ibidem*, 8 i 25 novembre 1836 i 20 desembre 1836; 9 març 1837, 6 i 20 abril 1837, 9 i 18 maig 1837, 8 juny 1837, 9 juny 1838. A.B.A.B.L.L., llibre 2.º de actas de las sesiones, años 1838-1858; 4 desembre 1838, 10 desembre 1840, 26 febrer 1841, 11 febrer 1842, 2 i 8 juliol 1842, 15 octubre 1844, 8 febrer 1845, 3 novembre 1846, 25 febrer 1853, 28 abril 1855. A.B.A.B.L.L., llibre 3.º de actas de las sesiones, años 1858-1885, 7 i 28 maig 1858, 17 desembre 1858, 25 febrer i 29 abril 1859.

²¹ RIBELLES, p. 101.

²² "El Socio Pedro Labernia, leyó unos apuntes acerca del estilo y sus diversos géneros y también sobre el lenguaje trópico y figurado, amenizando sus doctrinas con varias citas y ejemplos. A.B.A.B.L.L., llibre 1.º de actas de las sesiones, años 1833-1838; ELÍAS DE MOLINS, p. 34; RIBELLES, p. 95.

DIRECTOR DEL COL·LEGI DE SANT PERE

Institució Escolar de Segon Ensenyament, agregada a la Universitat Literària de Barcelona, plantejada pel Doctor en Lletres Pere Labèrnia i Esteller, en el transcurs de l'any 1849, emplaçada al segon pis del carrer del Bisbe Cassador, n.º 10, enfront de l'església de Sant Just (doc. 3).

En algunes de les seves obres impreses durant la seva vida, es declara, també, el seu títol de Director del citat Col·legi, com per exemple en les respectives edicions del *Diccionario manual de la Lengua Castellana con la correspondencia latina*, de l'any 1850; la *Gramática latina*, del 1852, i la del *Diccionario de la Lengua latina con la correspondencia castellana*, del 1852.

D'altra banda, les notes d'arxiu proporcionen, a més, els següents títols: el més concís, de *Director del Colegio de San Pedro*²³ i, el més complet, *Director del Colegio de San Pedro de Segunda enseñanza, agregado a la Universidad Literaria de Barcelona*.²⁴

Amb data del 14 de juliol de 1851, Pere Labèrnia i Esteller, per l'expedició dels seus negocis, atorgava escriptura de venda de l'esmentat Col·legi a Valentí Rafel, mestre d'educació primària de Barcelona, «de todo el Colegio de segunda enseñanza, que planteó en la misma y en la calle de Cazador, n.º 10, piso segundo, frente a San Justo, en el año mil ochocientos cuarenta y nueve, con todos los medios materiales, enseres y demás necesario para la enseñanza que en él hay establecida, depósito y todo cuanto pertenece y tiene relación con el Colegio».

La citada venda fou feta sota els quatre pactes i les condicions següents: Així, en primer lloc, sabem que el comprador Valentí Rafel prenia al seu càrrec i en propietat l'empresa del dit Col·legi, corrent pel seu compte les despeses consegüents: lloguer de la casa, mestres, etc. També percebria els productes i beneficis de l'esmentat Col·legi, objecte de venda.

²³ Així ho trobem declarat en dues escriptures de poder, atorgades pel nostre personatge, la primera a Francesc La Garma i Joan Baptista Arajol, causídics col·legiats de Barcelona, per a comparèixer davant de qualsevol jutge de pau a fi de celebrar judicis de conciliació. La segona escriptura, per a la mateixa finalitat, fou concedida a Ramon de Cortada i Francesc Nogués, també causídics col·legiats de la mateixa ciutat. A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1851, f. 4: 3 i 7 febrer 1851.

²⁴ A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1851, f. 23: 4 agost 1851, manual any 1852, f. 4: 26 gener 1852.

La segona condició pactada fou que Pere Labèrnia i Esteller seria el Director d'aquell centre escolar.

Segueix el tercer pacte, sotmès a l'obligació contreta per Valentí Rafel de donar l'estipendi de quatre rals de velló, al mateix Pere Labèrnia, per raó del càrrec de Director del Col·legi, si bé aquest restava obligat a impartir dues lliçons, una de l'assignatura de llatí i una altra de la seva preferència.

Per últim, la quarta condició preveu el cas d'evitar el desnonament del pis en què estava instal·lat el Col·legi, amb aquestes paraules textuals: «A fin de evitar el desaucio de inquilinato, si éste corriese de cuenta de otra persona diferente de la del expresado Labernia, es convenido que éste seguiría prestando el nombre para el pago del alquiler no obstante que vendrá su satisfacción a cargo del referido Don Valentín Rafel».

Quant al preu de la venda, es declara que fou de dos-cents duros, rebuts per Pere Labèrnia a la seva voluntat, mitjançant lliurament en diverses partides de diners.

Com a testimonis de la formalització de la citada transacció, hi assistiren Joaquim Riera i Andreu Aulet, *Empleados de la Biblioteca de esta Universidad y Provincia* (doc. 3).

La direcció literària d'aquest Col·legi, com ja hem dit, anava a càrrec del nostre personatge, el qual mostrà un zel i desvetllament excessius de cara a l'aplicació de la joventut, que feia grans progressos sota la direcció de tan bon mestre.²⁵

Carreras Bulbena indica que Pere Labèrnia, als 25 anys d'edat, fundà el Col·legi de Sant Pere, en el veïnat de la que fou parròquia de Sant Jaume Apòstol, aleshores convent de Pares Trinitaris.²⁶

EL DICCIONARI CATALÀ, CASTELLÀ I LLATÍ DEL 1839

Amb data del 18 de juliol de 1839, Pere Labèrnia i Esteller, en la seva qualitat d'autor del *Diccionario de la lengua catalana con su correspondencia al castellano y latín*, juntament amb Francesc Martras com a soci capitalista i en poder del notari Joaquim Roca Giol, formalitzaren un contracte amb l'impressor barceloní Josep Maria Bocabella per l'edició de la citada obra. Ambdós, per l'obtenció de la citada finalitat, acordaren i convingueren el compli-

²⁵ RIBELLES, p. 88.

²⁶ CARRERAS Y BULBENA, *Estudios biográfichs*, p. 351.

ment efectiu dels disset pactes i condicions, de text molt concís, que comentem a continuació.

En primer lloc, assenyalem el compromís contret per Pere Labèrnia de presentar el manuscrit original de l'obra objecte d'edició al citat estamper-contractista en les porcions que l'autor estimaria convenient, amb tal que no s'hagués d'aturar la impressió del llibre per falta de text. Es preveu, encara, el compromís del retorn a l'autor del citat manuscrit, una vegada compost el llibre.

D'altra banda, el soci capitalista Francesc Martras es comprometia a costejar les despeses de la impressió, correcció, compra de paper, i, àdhuc, l'enquadrernació *a la rústica*. El paper seria de la forma i qualitat del plec que per duplicat firmarien ambdós interessats, Labèrnia i Martras.

L'estamper Josep Maria Bocabella, encarregat de la impressió de la referida obra, hauria de presentar tres proves a mida que s'anessin component; és a dir, la primera, al corrector que expressament s'hauria d'elegir i nomenar i, les altres dues, a l'autor.

Un altra compromís adquirit per l'impressor consistia a fer estampar dos mil exemplars del citat *Diccionari*, amb les seves cobertes, per quaderns, al preu de nou duros i dues pessetes per cada plec de grandària indicada en un paper adjunt, d'acord amb el caràcter de lletra que s'acompanyava, incloses les referides cobertes i la seva corresponent enquadrernació, a més de l'obligació contreta per l'impressor-contractista de presentar tres plecs impressos i corrents, almenys cada setmana.

El pacte vuitè estableix tant per al soci capitalista com per l'autor, recíprocament i respectivament, que quant al primer no faltés mai paper a l'impressor, i, pel que corresponia al segon, no manqués el successiu lliurament del manuscrit original del citat *Diccionari*, per tal que no s'hagués de parar la impressió.

Es feia constar, també, que ambdós socis interessats prometien a l'estamper d'acabar l'alludit *Diccionari* en la seva oficina. I en el cas que aquells faltessin al dit compromís, el que desistís havia de pagar a l'altre les despeses que restessin en descobert; així com, si la falta fos de l'impressor, ell mateix o els seus hereus havien d'acabar, a les seves costes, l'estampació de l'obra contractada.

S'estableix, així mateix, la prohibició d'estampar, per aquella vegada, més exemplars dels dos mil anteriorment acordats, amb la condició que cada exemplar portés la rúbrica d'ambdós contractants.

Es preveu el cas que després d'exhaurida la primera edició,

la propietat del *Diccionari* restaria a favor de l'autor Pere Labèrnia, si bé es condicionava que en les reimpressions següents havia d'associar-se amb Francesc Martras i mantenir les mateixes condicions d'aleshores.

Una nova condició disposa, així que s'acabessin d'imprimir els quaderns de l'esmentada obra, que s'havien de dipositar, per meitats, en poder de cada soci, feta excepció dels que es necessitessin per als subscriptors.

Un pacte curiós és aquell en què ambdós interessats, de comú acord, i amb igual risc, es facultaven per a trametre la partida de *Diccionaris* que convingués als seus interessos a qualsevol punt de la península i illes adjacents, i àdhuc fora del regne, si bé havien de tenir compte que si un dels dos, reconvingut per l'altre d'algun perill imminent, insistia a fer-ho, el risc correria pel seu compte.

Per pacte convingut, ambdós socis, al final de cada mes i recíprocament, presentarien compte i raó del producte del *Diccionari*, així com de les existències que en resultés, sense perjudici de fer-ho sempre que convingués a l'un i a l'altre, per la qual cosa cada associat portaria el corresponent llibre d'assentaments.

El producte de venda del *Diccionari* s'hauria de repartir en tres parts, dues a favor de l'autor Pere Labèrnia, en satisfacció dels treballs fets en la composició del seu original, mentre que l'altra seria a favor del soci capitalista Francesc Martras, en premi i recompensa del capital invertit o avançat pel pagament de les despeses anteriorment expressades. Així consta escrit en el pacte quinzè.

Un altre pacte establert condicionava, encara, que l'obra del precitat *Diccionari*, una vegada començada, s'havia de portar a terme qualssevol que fossin els resultats, llevat que una circumstància extraordinària obligués a suspendre-la; aleshores, tant l'autor com el soci capitalista i, àdhuc l'impressor, haurien de fer front als consegüents perjudicis, si bé amb la condició de continuar l'edició de l'obra una vegada cessat l'impediment.

La darrera clàusula dels esmentats pactes disposa que l'impressor Josep Maria Bocabella tindria en la seva oficina un punt de subscripció i donaria compte mensualment als dits socis del producte de la venda de l'obra. Per aquest treball Pere Labèrnia i Francesc Martras abonarien a l'esmentat estamper el quatre per cent de la recaptació.

Joaquim Roca i Cornet, fill del notari autoritzant Joaquim Roca i Giol, i Josep Oriol i Marrugat firmaren com a testimonis instru-

mentals de la citada escriptura de societat, objecte dels anteriors comentaris (doc. 1).

Gairebé sis anys més tard, el dia primer de maig de 1845, l'esmentada Companyia fou objecte de rescissió, mitjançant escriptura formalitzada en poder del notari Joaquim Roca y Cornet. En el preàmbul s'hi fa constar expressament que, trobant-se ja realitzada i acabada la publicació de la primera edició de l'esmentat *Diccionari*, Pere Labèrnia i Francesc Martras cancellaven, anul·laven i donaven per acabat el dit contracte de societat.

Després es fa constar que, de la liquidació de comptes, Pere Labèrnia es donava per content i satisfet de la quantitat de 56.711 rals i 31 maravedissos de velló, que confessava i reconeixia haver rebut mitjançant diversos pagaments en tant que producte de la venda de la mencionada obra, a més de 738 exemplars, dels quals si li féu lliurament.

El mateix Pere Labèrnia, per la seva part, feia cessió a Francesc Martras de tots els exemplars que en restessin, dels dos mil convinguts que s'estampessin en l'esmentat contracte de societat.

Ambdues parts, expressament feren constar que restava acomplert el pacte quinzè de la memorada escriptura de societat, que adjudicava dues parts del producte de la venda del *Diccionari* a favor de l'autor, i l'altra tercera a favor del soci capitalista Francesc Martras, inclosa la gràcia de mil duros, que per certes consideracions d'equitat Pere Labèrnia tenia a bé de fer a l'indicat soci capitalista.

Com a testimonis instrumentals de la firma de la referida escriptura actuaren Joan Baptista Palomo, del comerç, i Francesc Flotats, notari electe de Barcelona (doc. 2).

Pere Labèrnia i Esteller, per espai de divuit anys de desvetllament i constància en el treball, i sobretot arran de profunds i detinguts estudis lingüístics, reuní innumbrables materials per a la redacció d'aquesta obra,²⁷ si bé Torres Amat indica que tan sols foren catorze anys.²⁸ Per a realitzar la tan difícil com àrdua empresa, estudià els *Diccionaris* redactats per Bellvitges, Onofre Pou, Antoni Nebrija, Antic Roca, el *Diccionari d'autoritats*, del franciscà P. Albert Vidal, el *Gazofilaci* d'En Torra, examinant, a més, les *Constitucions de Catalunya* i els nostres clàssics.²⁹

²⁷ ELÍAS DE MOLINS, p. 33.

²⁸ TORRES AMAT, p. 343; Fa referència al que, el 1836, tenia a punt de publicar amb el títol *Diccionario catalán, castellano y viceversa*.

²⁹ TORRES AMAT, p. 343; ELÍAS DE MOLINS, p. 33; RIBELLES, p. 90; MADURELL, J. M., *Pere Labèrnia*, p. 8; COMAS, A., *Pere Labèrnia i Esteller*, p. 36.

L'obra és molt ben feta i ha estat font de tots els repertoris posteriors i molt ben construïda. En cada article dona la definició del mot (sovint amb sinònims) amb la correspondència castellana i, finalment, la llatina.³⁰

Heus ací com Pere Labèrnia, en el pròleg del seu Diccionari, justifica a bastament la publicació d'aquesta obra amb les següents paraules:

«Molt temps ha quels vertaders catalans, assò és, los que aman tot quant té relació ab las glòrias de Catalunya, desitjaban un DICCIONARI DE LA LENGUA CATALANA, un diccionari rich en paraules y en frases, que fixàs la pura y genuïna pronunciació y ortografia del idioma català, no en son estat de objecció y descuyt com se troba en lo dia, alterat y desfigurat per la mescla de termes estranys, locucions y accents, sinó brillant, complet ab tota la integritat y propletat que li eran caracteristicas quant dominaba en vàrias y dilatades regions del mitg dia de Europa, com llengua viva y única, quant era usada indistinctament del sabi y del ignorant y se pres-taba ab natural flexibilitat, ab grave accent del legislador y del polítich y del filòsop, tan fàcilment com a la melodia poètica y a la saborosa diversitat dels més agradables capritxos.»

Enumera, també, els treballs empresos per la redacció de l'obra, tal com ho expressa en el paràgraf següent:

«Era precis, donchs, buscar lo llustre de nostra llengua nativa en altrás èpocas que la nostra, en los monuments de nostras antigüas glòrias literàrias, en nostres escriptors clàssichs, apenas coneguts vuy dia, sinó per un curt número de amants de la curiositat, registrar en nostras bibliotecas y arxius los documents y llibres de nostra pàtria, que han pogut salvarse de la voracitat del temps y dels trans-torns de las èpocas turbulentas, era menester estudiar, al mateix temps, la índole de nostre hermós e incomparable idioma nacional, que tan ventatjosament se ha generalisat entre nosaltres, desde que forman part de la gran família espanyola, y buscar las verdaderas correspondèncias entre los vocables y frases de dos idiomas desiguales, en veritat, si se atén a la disparitat que hi ha entre una llengua que quedà com adormida fa tres segles, y altra, que ha estat posteriorment cultivada, y ha seguit los progresos de la civiltzació.³¹

«Confesso ingènuament, y tinch un pler de confessar, que la idea de una empresa tan difícil com arriscada, debia detenirme en la

El llibre d'actes de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, amb data del 22 de setembre de 1835, dona notícia del memorial presentat per Valentí i Vicens Torres, impressors i llibreters barcelonins, reclamant el lliurament del *Diccionari del P. Vidal*. A.B.A.B.I.L., llibro 1.º de actas de las sesiones, años 1833-1838.

³⁰ COMAS, A., *Labèrnia i Esteller*, p. 36.

³¹ RIBELLES, pp. 92-93; MADURELL, J. M., *Pere Labèrnia*, p. 8.

carrera de mos desitgs y esforsos pera conclourela. Però constituït per ma professió en la oportunitat contínua de aumentar mas observacions y acumular materials casi insensiblement, no poguí resistir al impuls que me animaba, desde mos primers anys, a assatjar esta empresa colossal ab totas mas forsas, qualsevol que fos son èxit y resultats. Assò és lo que oferesch al públich com lo fruit de una ocupació si no única, al menos predominant en tota ma carrera literària.³²

Quant a l'ortografia, exposa que l'autor d'un Diccionari havia de seguir més bé la històrica, i que creia que no era del seu arbitri d'introduir perilloses innovacions.

Per últim, Pere Labèrnia indicava que la seva obra podria facilitar als savis estrangers l'estudi dels escriptors clàssics catalans i de tants i tants documents oblidats que enriqueixen la nostra literatura.³³

EL DICCIONARIO DE LA LENGUA CASTELLANA, CATALANA Y LÁTINA

En emprendre la impressió de l'obra el *Diccionario de la lengua castellana con la correspondencia catalana y latina* Pere Labèrnia hagué de lluitar contra gran nombre d'obstacles, dels quals dóna compte en un anunci que sota la seva firma aparegué en el diari *El Imparcial*, del 19 d'octubre de 1842, que a la lletra diu així:

«No pensaba, haber de luchar contra una multitud de obstáculos que han ocurrido durante su impresión, y que bastaban para hacerme desistir de tan ardua empresa; pero se hallaba mi nombre al frente, y no se han perdonado los más costosos sacrificios, hasta que con mi constancia he podido ver terminada la primera parte de la obra. No me han arredrado las dificultades, antes conduciéndome a la experiencia han hecho que mi amor propio se interesase más en el desempeño de la segunda parte que es; EL DICCIONARIO DE LA LENGUA CASTELLANA CON LA CORRESPONDENCIA CATALANA Y LATINA, que se ofreció ya y se ofrece de nuevo al público. Esta obra no es de mera especulación, sino fruto de más de veinte años de desvelos, sino de asiduo trabajo y sobre todo de estudio sobre los tres idiomas, castellano, catalán y latino, y sale enriquecida con ocho mil voces más de las que contiene la última edición del DICCIONARIO DE LA ACADEMIA, y, además, algunos modismos, frases y refranes que no reunen ninguno de los publicados hasta el día.»³⁴

³² RIBELLES, p. 93.

³³ MADURELL, J. M., *Pere Labèrnia*, p. 8.

³⁴ ELÍAS DE MOLINS, p. 33.

EL TESTAMENT

En el manual de l'any 1860, del protocol del notari barceloní Joaquim Roca i Cornet, polemista, apologeta, literat, company d'Acadèmia de Pere Labèrnia i Esteller,³⁵ amb data del 24 de juny trobem enregistrarat en llengua castellana el testament del nostre personatge, molt breument redactat, en el qual es declara natural de Traiguera i veí de Barcelona. Acredita, a més, la seva filiació paterna i materna, com a fill de Manuel Labèrnia i de Magdalena Esteller, aleshores difunts, així com d'estar enllitat per malaltia corporal.

En la citada escriptura de Pere Labèrnia consta com féu elecció de marmessors i executors del seu testament Antoni Bergnes de las Casas, company també de l'Acadèmia de Bones Lletres, catedràtic de llengua grega de la Universitat,³⁶ i a Rafel Arquer, indubtablement amics predilectes i homes de la seva confiança.

³⁵ CARRERAS BULBENA, *Estudis biogràfics*, pp. 350-351. Amb data del 24 de febrer de 1837, Joaquim Roca i Cornet presentà un ofici a l'Acadèmia, excusant-se de l'exercici de la càtedra de *lenguaje o principios de gramática general*, a causa de les seves ocupacions i altres motius.

En la sessió acadèmica del 22 de maig de 1838, llegí un judici crític en l'obra de Mr. Chateaubriand, titulat *Los Natchers*. Heus ací el text de l'acta: *Mostró el señor Roca su fino tacto en el ramo de la literatura, a que dicha obra pertenece. La Academia lo leyó con gusto, mucho más cuando la lectura del señor Roca no era obligatoria, sino meramente espontánea*. A.B.A.B.L.L., libro 1.º de actas de las sesiones, años 1833-1838.

Posteriorment, en l'altra reunió acadèmica, el senyor Puig Esteve, en absència i per encàrrec de Joaquim Roca i Cornet, a qui tocava la reglamentària lectura, llegí la següent comunicació: *Memoria literaria filosófica sobre la cuestión de si convendrá, o no, abolir los códigos penales criminales de pena capital*. Feta la lectura, el senyor Puig Esteve manifestà que el seu autor l'havia acabada d'imprimir.

El mateix Joaquim Roca i Cornet, el 6 de juliol de 1841, "leyó un discurso dirigido a reparar el olvido o falta involuntaria que había cometido el autor, de no citar el nombre y las obras de Virgilio, en la reseña de dos antiguos escritos griegos y romanos, que hizo en la memoria presentada y leída a esta Corporación, con el objeto de propiciar y estimular la empresa de una buena traducción castellana de los referidos clásicos". A.B.A.B.L.L., libro 2.º de actas, años 1838-1858.

Retralem, encara, la lectura acadèmica de Joaquim Roca i Cornet, feta el dia 11 de febrer de 1859, com la trobem enregistrada en el llibre d'actes amb aquestes paraules: "leyó una memoria en la cual procuró recoger todos los datos históricos biográficos que pudo encontrar concernientes a la célebre barcelonesa Julliana Morell, que floreció a fines del siglo 16.º". A.B.A.B.L.L., libro 3.º, de actas, años 1852-1885.

³⁶ GUILLEUMAS, Rosalía, *Bergnes de las Casas, Antoni*, "Gran Enciclopèdia Catalana", vol. 3 (Barcelona, 1971), p. 467.

El testador disposava, així mateix, el pagament de deutes, la celebració de funerals i sufragis pel bé de la seva ànima, amb la confiança que ho farien d'acord amb les forces del seu patrimoni *según las fuerza de mi patrimonio*.

Quant a tots els seus béns i drets que li corresponien i li poguessin correspondre en endavant, declarava la seva voluntat de fer-ne quatre parts iguals: una pel seu fill Pere Labèrnia i Casals, fill comú a ell i a Feliciana Casals, la seva segona consort; l'altra part a Ramon Labèrnia i Rebull, fill comú a ell i a la seva actual muller Camila Rebull. Les altres dues parts serien per la seva filla Mercè Labèrnia i Llatse, filla comuna a ell i a la seva primera muller Francesca Llatse. La citada distribució la trobem condicionada al fet que els seus fills podrien disposar-ne lliurement, prohibint únicament a la seva filla Mercè «que pueda disponer de las dos partes que le pertenecen a favor de su actual Marido».

Actuaren com a testimonis de l'atorgament de la dita escriptura de darrera voluntat Josep Ribalta i Gorguí, del começ, i Jaume Samsó i Montllor, cursant de lleis, veïns de Barcelona, expressament cridats i pregats pel propi testador.

Finalment, el notari autoritzant, Joaquim Roca i Cornet, en donar fe de coneixement de la persona del testador, feia constar que per raó de la gravetat de la dolència d'aquest, al seu prec l'esmentat Josep Ribalta va firmar en lloc del malalt (doc. 4). Observem que no s'hi troba enregistrada l'acta de publicació de la seva darrera voluntat.

L'INVENTARI

Després de la mort de Pere Labèrnia i Esteller, doctor en lletres i professor d'Humanitats, els seus marmessors testamentaris, Antoni Bergnes de las Casas, catedràtic de Filosofia de la Universitat de Barcelona, i Rafael Arquer, professor d'Instrucció Superior, veïns de la dita ciutat, el 8 de juliol de 1860, personalment constituïts, juntament amb el notari Joaquim Roca i Cornet, en la casa habitació de l'esmentat difunt, emplaçada al carrer dels Flassaders, declararen que respecte d'haver mort el nostre personatge, per tal d'evitar tota prova de dol, frau o ocultació, i desitjant que els successors instituïts gaudissin dels beneficis concedits per la llei als que prenguessin inventari, d'acord ambdues de les dites parts, les quals són majors d'edat, i en la seva presència, passaren a fer

exacta descripció i inventari dels béns que integraven el patrimoni del referit Labèrnia el dia de la seva defunció.

Segueix una relació de mobles, robes, eines de cuina, una llibreria de fusta pintada, així com altres objectes. Continua una llarga relació de més de cent exemplars de llibres, amb els seus corresponents títols, la majoria sense indicació del seus respectius autors.

Testimonis instrumentals de les firmes de l'esmentat inventari, apareixen les de Joan Ribalta, del comerç, i Francesc Samsó, cursant de lleis de Barcelona (doc. 5).

LA BIBLIOTECA

L'inventari dels béns de l'heretat de Pere Labèrnia i Esteller (doc. 5) conté una llista molt abreujada de 102 títols de llibres, alguns composts de dos, quatre, cinc i sis volums (núms. 1-102), a més d'una petita sèrie de vuit exemplars de mapes (núms. 103-108), els quals enriqueixen la biblioteca del nostre personatge.

Obres compostes de dos toms: *El Yris de la Ylustración* (núm. 9); *Colección de definiciones de Historia antigua, media y moderna* (núm. 33); *Ortografía castellana de Pons y Argentó* (núm. 48); *Documentos históricos* (núm. 57); *Latinae palatium eloquentiae* (núm. 61); *Gradus ad Parnassum* (núm. 62); *Refranes de la lengua castellana* (núm. 65); *Jacobi Saduleti* (núm. 66); *Lexicon Manualis* (núm. 79), i *Discursos* (núm. 100).

Obra de quatre volums: *Décadas de Tito Livio* (núm. 55); de cinc: *Horacio en francés* (núm. 92); de sis: *El nuevo viajero universal en América* (núm. 25), i *Titi Livii opera* (núm. 69).

Pel que fa a *Diccionaris* trobem enregistrats els següents:

Gazofilacium, de Torra (núm. 1); *Pequeño Diccionario latino* (número 10); *Calepin* (núm. 34); *Diccionario Estader* (núm. 35); *Tres cuadernos Diccionarios* (núm. 53); *Diccionario de Robert* (núm. 76), i *Dictionarium seu Thesaurus* (núm. 91).

Pel que correspon a *Gramàtiques*, assenyalem: *Gramática latina* (núm. 18); *Gramática italiana* (núm. 28); *Gramática castellana de Pons y Argentó* (núm. 45); *Gramática latina de Casamada* (número 60); *Gramática de Climent* (núm. 63); *Gramática latina de Labèrnia* (núm. 86), de la qual el nostre personatge era l'autor, editada l'any 1852 (núm. 10 d'obres impreses), i *Gramática francesa* (número 95).

Obres didàctiques: *Vocabula latini italique sermonis* (núm. 7); *Prosodia* (núm. 13); *Instrucción para la enseñanza a los jóvenes* (número 14); *Elementos de Aritmética* (núm. 15); *Compendio de Lógica* (núm. 16); *El amigo de los niños* (núm. 26); *Doctrina Cristiana, de Claret* (núm. 27); indubtablement l'obra de sant Antoni Maria Claret; *El Director de la Juventud* (núm. 38); *Ortografía castellana de Pons y Argentó*, dos toms (núm. 48); *Lexicon Latine linguae* (núm. 59); *Arte de hablar* (núm. 73); *Arte de Retórica* (núm. 74); *Lexicon Manualis*, dos toms (núm. 78); *Lexique grec-français* (número 88); *Catecismo* (núm. 94).

Obres històriques: *Anales de Cataluña* (núm. 2); *Historia universal* (núm. 4); *Resumen de la historia y geografía de España* (número 17); *Historia universal de Cortada* (núm. 32); *Colección de definiciones de Historia antigua, media y moderna*, dos toms (número 33); *Compendio de historia de España, por Arañó* (núm. 37); *Compendio de la historia sagrada* (núm. 44); *Documentos históricos*, dos toms (núm. 57); *Observaciones sobre la revolución de España* (núm. 72); *Relación de las fiestas, etc.* (núm. 87).

Obres jurídiques: *Liber censuum* (núm. 3); *Constituciones de Cataluña* (núm. 52); *Práctica de celebrar Cortes* (núm. 83), *Ley de enjuiciamiento civil* (núm. 85), i *Capítols dels drets, etc.* (núm. 97).

Obres literàries: *Horacio Curdonio* (núm. 12); *Q. Curtii* (número 42); *Dos Fleuris* (núm. 43); *Décadas de Tito Livio*, quatre toms (núm. 55); *Lo Gayter del Llobregat* (núm. 58), d'Antoni Rubió i Ors; *Guzmán de Alfarache* (núm. 67); *Titi Livii Opera*, sis toms (doc. 59); *Soledades de Góngora* (núm. 77); *Horacio, en francés*, cinc toms (doc. 92); *Elegías de Ovidio* (núm. 96).

Obres vàries: *Hymnodia hispana* (núm. 5); *Rituale Ecclesie et Diocesis Barcinonensis* (núm. 6); *Biblia Sagrada* (núm. 8); *El Yris de la Ylustración*, dos toms (núm. 9); *Escuela de arquitectura civil* (núm. 11); *Guía de forasteros de Madrid* (núm. 19); *Un ejercicio cotidiano* (núm. 32); *Un Sagrado Epitalamio* (núm. 23); *Unas Selectas* (núm. 24); *El nuevo viajero universal en América*, sis toms (núm. 25); *Compedio curioso del Atlas* (núm. 29); *Concilio Tridentino* (núm. 30); *Manasses institutus* (núm. 36); *Selectas* (núm. 39); *Partículas latinas* (núm. 40); *Exposición en prosa y verso del sagrado libro, etc.* (núm. 41); *Filosofía elemental de Balmes* (núm. 46); *Sensus Erasmano* (núm. 47); *Tardes de la Granja* (núm. 49); *Curso de temas franceses* (núm. 50); *Antiguo Misal Romano* (núm. 56); *Latinae palatium eloquentiae*, dos toms (núm. 61); *Gradus ad Parnasum*, dos toms (núm. 62); *Obra de san Paciano* (núm. 64); *Refranes*

de la lengua castellana, dos toms (núm. 65); *Jacobi Saduleti*, dos toms (núm. 66); *Desagravio de los autores* (núm. 68); *A. A. clásicos* (núm. 70); *Reflexiones sobre la Sagrada Escritura* (núm. 71); *Jacobi Facciolari orationes* (núm. 75); *Elementos de física experimental* (núm. 79); *Homólogo Serrano* (núm. 80); *Voz de la naturaleza* (número 89); *Juicio crítico de Campmany* (núm. 81); *Religión de Rius* (núm. 82); *Ética de Rius* (núm. 83); *Escribiente y Melancoriot* (núm. 90); *Compendio de Filosofía moral y religiosa de Gozalvo* (núm. 93); *Discursos*, dos toms (núm. 100); *Epítome de la elocuencia española* (núm. 101), i *Materia farmacéutica vegetal* (número 102).

Trobem, encara, anotacions imprecises, tals com *Un pequeño libro en latín* (núms. 20-31); *Un lio conteniendo cinco paquetes* (núm. 21); *Un libro conteniendo algunos libros de ínfimo valor* (número 51); *Un paquete con varios papeles* (núm. 54); *Veinte libros de ínfimo valor* (núm. 98), i *Quince ídem truncados* (núm. 99).

Completa la llista de la biblioteca una relació de vuit mapes, *Un mapa mundi pequeño* (núm. 103); *Un mapa de Asia pequeño* (número 104), i un altre regular (núm. 105); *Dos mapas de España y Portugal, regulares* (núm. 106); *Uno de Alemania, regular* (número 107), i, per fi, *Uno de Italia* (núm. 108).

OBRES IMPRESES

1. — Diccionari / de la / Llengua Catalana, / amb la correspondència castellana y llatina, / per / Pere Labèrnia / Profesor aprovat de Latinitat y Humanitats / individu de la Acadèmia de Bonas Lletres de Barcelona a la que va / dedicat, y baix los auspicis de la qual se publica. Barcelona, / En la estampa dels Hereus de la V. Pla, / carrer dels Cotoners, / 1839-40. Dos volums en quart, a dues columnes.

TORRES AMAT, p. 343; ELÍAS DE MOLINS, pp. 33-44; RIBELLES, p. 105, número 1; *Diccionario Enciclopédico*, p. 456; PALAU, n. 128.938.

2. — Diccionari / de la / Llengua Catalana / ab la correspondència castellana y llatina; / per / D. Pere Labèrnia, / Doctor en Lletres, professor aprovat de latinitat y Humanitats, Individuo de la Acadèmia de Bonas Lletres / de Barcelona / Considerablement augmentat y corregit / per una societat de literats, cultivadors de la llengua catalana Barcelona / Espasa Germans, Editors, Robador, 39 / 1846 / Barcelona. — Imprenta de Lluís Tasso, carrer del Arch del Teatre, carreró entre'ls núms. 21 i 23 — 1864-1865. Dos volums en quart major.

PALAU, n. 12.939; RIBELLES, p. 105, n.º 2.

3. — Diccionari / de la / Llengua Catalana / ab la correspondèn-

cia castellana / per / *D. Pere Labèrnia y Esteller* / Doctor en lletres Professor de Llatinitat y Humanitats, membre de la Acadèmia de Bonas Lletres y autor / de moltes obres filològiques. / Nova edició augmentada notablement / ab vocables, modismes y aforismes completada ab mots tècnics de ciències, arts e indústria, e ilustrada ab coneixements, etimològics y filològics / Per una Societat de literats catalans amadors de la Llengua / Volum I / Barcelona. *Espasa y Companyia, Editors* / 221 Carrer de las Corts, 223. Dos volums en quart major, a tres columnes. Les paraules de la portada, que estan subratllades, són escrites en tinta vermella. El volum segon no té peu d'impremta, però fou imprès el 1888.

RIBELLES, p. 106, n.º 3. Torres Amat referia que Pere Labèrnia estava autoritzat i a punt de publicar un *Diccionario catalán castellano y viceversa*. TORRES AMAT, p. 343.

4. — Diccionario / de la / Lengua Castellana / con las correspondencias / catalana y latina, / por / Pedro Labernia / Profesor de Latinidad y Humanidades, e individuo de la / Academia de Buenas Letras de Barcelona / Barcelona: / Imprenta de D. J. M. de Grau / Calle den Ripoll, núm. 16 / 1844-1848. Dos volums en vuitè. El segon volum estampat pel mateix Grau el 1848.

ELÍAS DE MOLINS, p. 34; RIBELLES, p. 107, n.º 5; PALAU, n.º 128.942.

5. — Novísimo / Diccionario / de la / Lengua Castellana / con la correspondencia catalana / el más completo de cuantos han salido a la luz, / Comprende todos los términos, frases, locuciones y refranes usados en / España y Américas españolas / en el lenguaje común, antiguo y moderno y las voces propias / de ciencias, artes y oficios / redactado con presencia del de / D. Pedro Labernia / Doctor en Letras, Profesor aprobado de Latinidad y Humanidades, individuo de la / Academia de Buenas Letras de Barcelona. Corregido en muchas definiciones de Ciencias y artes según los últimos adelantos, y consultado con los más modernos y exactos, / entre otros, los de la Academia Salvá, Domínguez Caballero, Saint Hilaire-Blanch, Roque / Barcia, el de varios autores publicado por Gaspar y Roig, suplemento / de Marty Caballero, etc., / Por una Sociedad Literaria. / Tomo I. / Barcelona, / Espasa Hermanos, Editores. / Calle del Robador, núm. 39 / 1866. / Imprenta de Jaime Jepús, Petritxol, número 14, principal. — 1866. Dos volums en quart major a dues columnes. El volum II, editat per la mateixa impremta de Jaume Jepús l'any següent 1867, també a dues columnes.

RIBELLES, p. 109, n.º 6; PALAU, n.º 128.943.

6. — Ortografía de la lengua castellana.

L'autor publicà aquesta obra a Barcelona, però s'ignoren l'any i la impremta en què fou impresa.

RIBELLES, p. 110, n.º 7; PALAU, n.º 128.945, *Diccionario Enciclopédico*, pàgina 456.

7. — Ortografía de la lengua castellana con nuevas importantes aclaraciones. Segunda edición, Barcelona, imp. J. M. Grau, 1849.

ELÍAS DE MOLINS, p. 34; RIBELLES, p. 110, n.º 8; PALAU, n.º 128.946.

8. — Diccionario manual / de la / Lengua castellana / con la / correspondencia latina / redactado por / D. Pedro Labernia y Esteller,

Doctor en Letras, Socio de la Academia de Buenas Letras de Barcelona y Director del Colegio de / S. Pedro / agregado a la Universidad Literaria / de Barcelona, / Imprenta del Porvenir a cargo de B. Bassas. / Riera de San Juan, / núm. 15 / 1850. Un volum en vuitè.

ELÍAS DE MOLINS, p. 34. Aquest autor fa constar que el 1853 se'n publicà una edició en quart. RIBELLES, p. 110, n.º 9; PALAU, n. 128.947.

9. — Diccionario manual / de la / Lengua Latina / con la / correspondencia castellana, redactada por D. Pedro Labernia y Esteller, / Doctor en Letras, socio de la Academia de Buenas Letras / de Barcelona y Director del Colegio S. Pedro / agregado a la Universidad Literaria / de Barcelona, / Barcelona, / Imprenta del Porvenir a cargo de B. Bassas, / Riera de S. Juan, núm. 29. / 1855. Un volum en vuitè, a dues columnes.

Diccionario Enciclopédico..., p. 456; RIBELLES, p. 110, n.º 10; PALAU, n. 128.948.

10. — Gramática latina redactada per / D. Pedro Labernia y Esteller / Doctor en letras, Socio de la Academia de Buenas Letras de Barcelona / y Director del Colegio de San Pedro, agregado a la Universidad Literaria de Barcelona / Barcelona / Imprenta del Porvenir a cargo de B. Bassas, / Riera de San Juan, núm. 15 / 1852. Un volum en vuitè.

ELÍAS DE MOLINS, p. 34; RIBELLES, p. 111, n.º 11; PALAU, n.º 128.949.

El llibre d'actes de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, amb data del 14 de març de 1857, registra la rebuda per part de l'acadèmic Pere Labèrnia d'un exemplar de la *Gramatica latina*, de la qual era autor.

ABABLL, libro 1.º de actas, años 1836-1858.

Aquesta *Gramatica latina, de Labernia*, la trobem enregistrada en l'inventari dels seus béns (doc. 5, núm. 86).

11. — Diccionario de la lengua catalana ab correspondència castellana y llatina. Nova edició augmentada. A. Espasa y Companyia Editors (1888-1892), 2 vol. fol.

PALAU, n. 128.940.

12. — Diccionario de la lengua catalana ab correspondència castellana y llatina. Nova edició enciclopèdica ilustrada B., Salvat y Cia. E., en C. Envers 1910, 3 vol. fol.

PALAU, n. 128.941.

13. — Diccionario de la Lengua castellana con la correspondencia catalana y latina. B. Pujol, 1861, 2 vol. 4.º

PALAU, n. 128.944.

* * *

De les tretze obres impreses de Pere Labèrnia, cinc de les quals ho foren en vida de l'autor (núms. 1, 4, 8, 9 i 10), mentre que les vuit restants consten com editades després de la seva mort (núms. 2, 3, 5, 6, 7, 11, 12 i 13).

Comprovem que els cinc llibres que el nostre personatge pogué veure en vida foren estampats, respectivament, els anys 1839, 1844-

1848, 1850, 1855 i 1852, amb els següents títols: *Diccionari de la Llengua catalana, amb la correspondència castellana y llatina* (número 1); *Diccionario de la Lengua Castellana, con las correspondencias catalana y latina* (núm. 4); *Diccionario manual de la Lengua castellana con la correspondencia latina* (núm. 8); *Diccionario manual de la Lengua Latina con la correspondencia castellana* (núm. 9), i *Gramática latina* (núm. 10).

Entre els títols acadèmics del nostre personatge, assenyallem encara el de Director del Col·legi de Sant Pere, agregat a la Universitat Literària de Barcelona, que trobem indicat en tres de les seves obres impreses (núms. 8, 9 i 10).

Registrem els altres vuit llibres de Pere Labèrnia editats després de la seva mort (núms. 2, 3, 5, 6, 7, 11, 12 i 13) *Diccionari de la Llengua Catalana ab la correspondència castellana i llatina* (número 2); *Diccionari de la Llengua Catalana amb la correspondència castellana* (núm. 3); *Novissimo Diccionario de la Lengua Castellana con la correspondencia catalana* (núm. 5); *Ortografía de la lengua castellana* (núm. 6); *Ortografía de la lengua castellana con nuevas importantes aclaraciones* (núm. 7).

Diccionari de la llengua catalana ab correspondència castellana y llatina (núm. 11); un altre amb el mateix títol (doc. 12); *Diccionario de la Lengua castellana con la correspondencia catalana y latina* (núm. 13).

Algunes d'aquestes edicions sortiren a llum mitjançant la intervenció d'una Societat de Literats com, per exemple, l'edició del 1866, en què es fa constar que era considerablement augmentada i corregida per *una societat de literats cultivadors de la llengua catalana* (núm. 2), mentre que la del 1888 fou editada per una *Societat de literats catalans, amadors de la llengua* (núm. 3).

OBRES INÈDITES

1. — *Observaciones acerca del estilo y diversos géneros y también sobre el lenguaje trópico y figurado.*

Memòria llegida en la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, el dia 28 de maig de 1837.

ELÍAS DE MOLINS, p. 34; RIBELLES, p. 112, núm. 12; PALAU, p. 309, n. 128.937; Memòria B. Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Al llibre d'actes de la citada Acadèmia, de la sessió del 18 de maig de 1837, hi trobem transcrit el següent anotament: *El Socio Pedro Labèrnia leyó unos apuntes acerca de el estilo y sus diversos géneros*

y también sobre el lenguaje trópico y figurado, amenizando sus doctrinas con varias citas y ejemplos

ABABLL, libro 1.º de Actas, años 1833-1838.

2.— *Un Compendi d'història antiga, en diàleg, per a ús de les escoles.*

ELÍAS DE MOLINS, p. 34; TORRES AMAT, p. 343; RIBELLES, p. 112, n. 13.

3.— *Un diccionari de la llengua grega ab la seva correspondència a l'espanyol, sense acabar.*

ELÍAS DE MOLINS, p. 34; RIBELLES, p. 112, núm. 14; CARRERAS Y BULBENA, J. R., *Estudis biogràfics*, p. 352. Aquest autor refereix que Pere Labèrnia deixà manuscrit un notablíssim *Diccionario grech*, en què treballava des de la seva jubilació per mor d'estar malalt.

4.— *Un tractat sobre les particules llatines, ab la seva correspondència castellana y catalana, comprovat ab cites d'autors clàssics.*

TORRES AMAT, p. 343; ELÍAS DE MOLINS, p. 34; RIBELLES, p. 112, núm. 15.

5.— *Una retòrica en vers, sense acabar, ab poesies a diverses assumptes, de les quals solament ens queda memòria de les que féu al tractat de «Origen defnición, causa, efectos y uso de los tropos», i, de una Décima, que conté «1 cor de les muses».* Torres Amat en publica alguns fragments.

TORRES AMAT, p. 343; ELÍAS DE MOLINS, p. 34, *Diccionario Enclopédico*, p. 456; RIBELLES, pp. 112-113, núm. 16.

* * *

Per acabar, retriem els elogis que Joaquim Roca i Cornet, amic i admirador de Pere Labèrnia, li dedicà en un periòdic d'escassa circulació sota el títol *Un sentido recuerdo a su memoria que yace hoy olvidada*.³⁷ Afegeix, encara, que es distingia com a home de lletres i per l'amabilitat i franquesa del seu tracte, pel seu to natural i senzill i sense cap d'aquelles pretensions que, més o menys obertament, es deixaven traslluir entre els literats: «Nos complacemos en poder recordar a este profesor, como a uno de los que más trabajaron en la conservación y lustre de nuestro idioma principal que ahora se pretende rehabilitar sin olvidar sus relaciones íntimas con el habla nacional y con las lenguas latinas, con el habla nacional y con las lenguas cultas. Pocos le aventajaron en celo en pro de la aplicada juventud y de las glorias de la patria».³⁸

³⁷ ELÍAS DE MOLINS, p. 34.

³⁸ *El monitor de primera enseñanza*, any 1860, p. 20; ELÍAS DE MOLINS, pàgina 34.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

Barcelona, 18 juliol 1839

Contracte de societat per la impressió del Diccionari Català Castellà i Llatí de Pere Labèrnia.

Sépase como Don Pedro Labernia, en calidad de socio autor del *Diccionario de la lengua catalana con su correspondencia al castellano y latin*, Don Francisco Martras, en calidad de socio capitalista, para la impresión de dicha obra, y José María Bocabella, ympresor, todos vecinos de esta ciudad, con el fin de llevar a efecto la publicación del referido *Diccionario*, han acordado y convenido mutua y respectivamente, en los pactos y condiciones siguientes:

1.º Que dicho Don Pedro Labernia, como autor de la obra presentará el original arreglado al expresado ympresor, en las porciones que dicho autor estime convenientes, con tal de que nunca haya de parar la obra el expresado ympresor, por falta de original.

2.º Que cada porción del manuscrito del referido *Diccionario* que el Señor Labernia entregará al ympresor, se devolverá aquél luego que esté desocupado.

3.º Que Don Francisco Martras, como a socio capitalista, deberá costear los gastos de la impresión, corrección, papel y encuadernación a la rústica, cuando corresponda.

4.º Que el papel sea de la forma y calidad del pliego, que por duplicado firman los interesados Labernia y Martras.

5.º Que el mencionado ympresor, elegido al efecto por dichos Señores Labernia y Martras, que se encargue de la impresión de dicho *Diccionario*, deberá presentar tres pruebas de lo que vaya componiendo, a saber, la primera, al corrector que se nombre y, las dos últimas, al autor.

6.º Que el expresado ympresor, promete imprimir dos mil ejemplares del sobredicho *Diccionario* (y sus cubiertas), por cuadernos, al precio de nueve duros y dos pesetas, por cada pliego, del tamaño del indicado adjunto papel, y carácter de letra, que se acompaña, incluso dichas cubiertas y su encuadernación, y presentar tres pliegos impresos y corrientes cada semana a lo menos.

7.º Que el Señor Martras se obliga a pagar al ympresor los dichos nueve duros y dos pesetas, por cada pliego, a medida que se vayan entregando impresos y encuadernados por cuadernos, de cinco pliegos cada uno.

8.º El socio capitalista y el autor, deberán quedar obligados, recíproca y respectivamente, el primero, a que no falte nunca papel al ympresor; y el segundo, el correspondiente manuscrito original de dicho *Diccionario*, por cuyo motivo hubiese que pararse la impresión.

9.º Los dos señores socios interesados, prometen al ympresor concluir dicho *Diccionario* en su oficina, con tal que éste no falte a lo estipulado, por su parte, en esta escritura. Y en el caso que dichos socios faltasen a esta promesa, deberá pagarle, el que desista, los gastos que queden en descubierto, así como, si faltare dicho ympresor a la suya, deberán él o sus herederos, concluir, a sus costas, la impresión de dicho *Diccionario*.

10.º No se podrán imprimir, por esta vez, más ejemplares que el número de dos mil, que es el que tienen acordado los dos referidos socios, debiendo cada ejemplar llevar la rúbrica de entrambos.

11.º Que agotada esta primera edición, queda la propiedad a favor del autor, y que en las otras reimpressiones siguientes deberá asociarse a Martras, con las mismas condiciones que ahora.

12.º Que el *Diccionario* de que se trata, a medida que se vayan concluyendo los cuadernos, deban depositarse por mitades en poder de cada socio, excepto los que se necesiten para los suscriptores.

13.º Ambos interesados, podrán enviar de común acuerdo y con igual riesgo, la partida que convenga a cualquier punto de la península, islas adyacentes, y, aun, fuera del reyno, si así conviene a los intereses de ellos, pero en el caso de que uno de los dos reconvenido por el otro de algún peligro inminente, insista en querer haver alguna remesa, deberá ser de cuenta suya el riesgo que pueda correr.

14.º Dichos interesados deberán presentarse, recíprocamente, al fin de cada mes a dar cuenta y razón, así del producto como de las existencias resultantes de dicho *Diccionario*, sin perjuicio de tener que verificarlo, siempre que les convenga el uno al otro, a cuyo efecto deberá llevar, cada uno de ellos, el correspondiente libro de asientos.

15.º El producto del citado *Diccionario* deberá repartirse en tres partes iguales, a saber, dos a favor del autor, en satisfacción de los trabajos que tiene hechos en la composición de su original, y la otra a favor del mencionado socio capitalista Don Francisco Martras, en premio y recompensa del capital que había tenido que invertir o adelantar para el pago de los gastos arriba expresados.

16.º Es convenido que la obra del precitado *Diccionario*, una vez empezada, se haya de llevar a cabo, sean cuales fueren los resultados, a menos que una circunstancia extraordinaria obligase a suspenderla, pues entonces, tanto el autor, el socio capitalista, como el ympresor, tendrían que sufrir, respectivamente, los perjuicios que serían consiguientes, debiendo empero continuarse la obra cesado el impedimento.

17.º Dicho ympresor tendrá en su oficina un punto de suscripción, debiendo dar cuenta a dichos socios, mensualmente, del producto de la venta y abonándosele por ellos, por este trabajo, el cuatro por ciento de recaudación.

Y con dichos pactos, a que se ratifican, y no sin ellos, estipulan los espresados señores otorgantes el presente convenio, los dos primeros en calidad de socios, y el último como ympresor, prometiendo cada uno de ellos, por su parte, cumplirlos puntual y exactamente, sin dilación ni excusa alguna, bajo obligación de todos sus bienes, presentes y futuros, renunciando a toda ley y derecho de su favor.

Y conocidos de mí, el infrascrito escribano, lo firman de su mano, en Barcelona, a los diez y ocho de julio de mil ochocientos treinta y nueve, siendo testigos Don Joaquín Roca y Giol y Cornet y Don José Oriol Marrugat, vecino el primero de Sans y el segundo de la referida ciudad.

Pedro Labernia Francisco Martras José Maria Bocabella

Ante mí
Joaquim Roca y Giol, Notario

A.H.P.B. Joaquim Roca i Giol, manual any 1839, f. 39v.

2

Barcelona, 1 març 1845

Escritura de rescissió del contracte de societat entre Pere Labèrnia i Francesc Martras.

Sébase por esta pública escritura, de rescilió de Sociedad, como los señores Don Pedro Labernia y don Francisco Martras, vecinos de esta ciudad, por cuanto, con escritura recibida de poder del notario de Barcelona Don Joaquín Roca y Giol, en diez y ocho de julio de mil ochocientos treinta y nueve, otorgaron y firmaron, junto con el impresor Don José María Bocabella, una escritura de Sociedad, con el objeto de imprimir y publicar el *Diccionario Catalán-Castellano-Latín*, obra original de dicho Labernia. Y hallándose ya realizada y finida la publicación de la primera edición de dicho *Diccionario*, para lo cual se formó aquella Sociedad, de su libre y espontánea voluntad, por sí y sus herederos y successors, dichos señores Labernia y Martras, cancelan y anulan y dan por finida la referida contrata de Sociedad, de cuyo finiquito de cuentas resulta que dicho

Labernia se da por contento y satisfecho de la cantidad de cincuenta y seis mil setecientos once reales, treinta y un maravedises de vellón, que confiesa y reconoce haber recibido en varias partidas del producto de la expedición de la mencionada obra, y, además, setecientos treinta y ocho ejemplares de la misma que se le entregan y de los cuales se hace cargo, cediendo por su parte, al indicado Martras, todos los demás que existieren de los dos mil números convenidos en la expresada contrata de Sociedad.

En cuyo convenio reconocen, uno y otro, quedar cumplido el artículo 15 de la misma, que adjudicaba dos partes del producto a favor del autor y la otra tercera parte a favor del socio capitalista Martras, incluida la gracia de mil duros, que por ciertas consideraciones de equidad ha tenido a bien hacer Labernia al indicado Martras.

Y así cancelando la referida escritura de sociedad y todas sus obligaciones, se imponen, recíprocamente, silencio y callamento perpetuo sobre la misma, dándose recíprocamente por satisfechos, y con pacto firmísimo de no pedir cosa alguna más acerca de ella, bajo obligación de sus bienes respectivos, muebles y sitios, presentes y futuros.

Y así otorga en la ciudad de Barcelona, a primero de marzo de mil ochocientos cuarenta y cinco, siendo testigos Don Juan Bautista Palomo, del comercio, y Don Francisco Flotats, notario electo, vecinos de esta ciudad, y dichos señores otorgantes, a quien doy fe conocer, lo firman

Pedro Labernia (*rubricat*) Francisco Martras (*rubricat*)

A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, protoc. any 1845, f. 30v.

3

Barcelona, 14 juliol 1851

Venda del Col·legi de Sant Pere, formalitzada per Pere Labèrnia, a favor de Valentí Rafel, mestre d'educació primària.

Sépase por esta pública escritura de venta, como Don Pedro Labernia, Doctor en letras, Director del Colegio de San Pedro, de segunda enseñanza, agregado a la Universidad Literaria de Barcelona, vecino de esta ciudad, pero natural de Trayguera, provincia de Castellón de la Plana, para expedición de sus negocios, por sí y sus herederos y sucesores, libre y espontáneamente, vende a Don Valentín Rafel, maestro también de educación primaria y vecino de la propia ciudad, todo el Colegio de segunda enseñanza, que planteó en la misma y en la calle del Cazador n.º 10, piso segundo, frente a San Justo, en el año mil ochocientos cuarenta y nueve, con todos los medios materiales, enseres y demás necesario para la enseñanza, que en él hay establecido depósito y todo cuanto pertenece y tiene relación con el Colegio.

Cuya venta hace como mejor en derecho proceda, con los pactos y condiciones siguientes:

1.º Don Valentín Rafel, toma a su cargo y por una propiedad suya, la empresa de dicho Colegio y correrán de su cuenta todos los gastos consiguientes, alquiler de casa, maestros, etc., así como también percibirá los productos y beneficios como propietario del Colegio de San Pedro.

2.º Don Valentín Rafel deja por Director de dicho Colegio a Don Pedro Labernia.

3.º Obligase, además, dicho Don Valentín Rafel, a dar el estipendio de cuatro reales de vellón diarios, al mismo Don Pedro Labernia, por razón de director, obligándose por esto Labernia, a dar dos lecciones, una en la asignatura de latín y otra en la que el expresado Labernia prefiera.

4.º A fin de evitar el desaucho de inquilinato, si éste corriese de cuenta de otra persona diferente, de la del expresado Labernia, es convenido que éste seguiría prestando el nombre para el pago del alquiler, no obstante que vendrá su satisfacción a cargo del referido Don Valentín Rafel.

Y así con dichos pactos y no sin ellos, estraee Labernia las cosas vendidas de su dominio y poder, posándolas en poder y dominio del referido Don Valentín Rafel, con cláusula de posesión, con título precario, cesión de derechos y acciones y demás necesario.

El precio de esta venta es el de doscientos duros, que confiesa el expresado Labernia tener recibidos a su voluntad, en varias partidas.

Y así renunciando a la excepción del dinero no contado y a cualquier otra a su favor, da y cede el vendedor Labernia al comprador Rafel, todo lo más que pudiera valer la cosa vendida del precio antedicho, estándolo de firme y legal evicción, en cualquier caso previsto o no previsto, con entera indemnización, costas, daños y perjuicios.

Y entrambos otorgantes prometen este contrato de venta tener por firme, válido e irrevocable, y contra él no venir en tiempo, ni por motivo alguno, cumpliendo, uno y otro, todo lo en ella estipulado, con la correspondiente aceptación por parte del comprador, obligando, para ello, todos sus respectivos bienes, mútua y recíprocamente, muebles y sitios, presentes y futuros, con entera renuncia a todas las leyes y derechos a su favor y a la que prohíbe la renunciación en términos generales.

Y así lo otorgan y firman, conocidos de mí, el infrascrito Notario, en la Ciudad de Barcelona, a los catorce julio de mil ochocientos cincuenta y uno, siendo testigos Don Joaquín Riera y Don Andrés Aulet, Empleados de la Biblioteca de esta Universidad y Provincia.

Pedro Labernia (*rubricat*)

Valentin Rafel (*rubricat*)

Ante mi

Joaquim Roca y Cornet, Notario

A.H.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1851, f. 22v.

Testament de Pere Labèrnia i Esteller

«En nombre de Dios. Yo, Pedro Labernia y Esteller, natural de Trayguera, vecino de esta ciudad, hijo legítimo y natural de Manuel Labernia y Magdalena Esteller, consortes difuntos, hallándome detenido en la cama, por enfermedad corporal, pero con claro uso de la razón y de entendimiento, así como, con uso expedito de la palabra, potencias y sentidos, otorgo este mi testamento, del cual nombro albaceas y ejecutores a los Señores Don Antonio Bergnes de las Casas y don Rafael Arquer, a los cuales y al otro de ellos, en caso de muerte, enfermedad o ausencia de su compañero, doy pleno poder y facultad para ejecutar lo que va a ser por mí dispuesto y ordenado.

Primeramente: Quiero y ordeno que todas mis deudas sean satisfechas, reconocida su legitimidad, sin estrépito ni figura de juicio.

En cuanto al funeral y a los sufragios para el descanso de mi alma, lo dejo a la discreción de dichos mis albaceas, los cuales confío que lo arreglarán según las fuerzas de mi patrimonio.

En todos los bienes míos muebles y raíces y demás derechos que me correspondan, o puedan corresponderme en lo sucesivo, declaro y es mi voluntad, que se hagan de ellos cuatro partes iguales, una para mi hijo Pedro Labernia y Casals, hijo común a mí y a Feliciano Casals, mi segunda consorte; la otra parte, a Ramón Labernia y Rebull, hijo común a mí y a mi actual consorte Camila Rebull, y las otras dos partes, a mi hija Mercedes Labernia y Llatse, hija común a mí y a mi primera consorte Francisca Llatse, de cuyas partes puedan, respectivamente, disponer cada uno de dichos mis hijos, a su libre voluntad, prohibiendo únicamente a mi hija Mercedes, que pueda disponer de las dos partes que le pertenecen a favor de su actual Marido.

Esta es mi voluntad que quiero valga por testamento o por aquella especie de última voluntad, que mejor en derecho proceda, revocando con este mi testamento todos los que, tal vez, hubiese hecho anteriormente, pues quiero que éste sea el único válido y subsistente.

Hecho fue este mi testamento en Barcelona, a veinte y cuatro de junio de mil ochocientos sesenta, siendo presentes por testigos llamados y rogados, por boca propia del testador, Don José Ribalta y Gorguí, del Comercio, y Don Jaime Samsó y Montllor, cursante en leyes y vecino de la presente Ciudad.

Y dicho señor Testador, a quien doy fe conocer, no pudo firmarlo por razón de la gravedad de su dolencia, y, lo firmó, por él y a su ruego, otro de los testigos.

Por dicho Testador José Ribalta (*rubricat*)

Ante mí

Joaquim Roca y Cornet (*rubricat*)

5

Barcelona, 8 juliol 1860

Inventari dels béns de l'herència de Pere Labèrnia i Esteller.

En la ciudad de Barcelona, a los ocho de julio de mil ochocientos sesenta, los Señores Don Antonio Bergnes de las Casas, catedrático de la facultad de filosofía en esta Universidad, y Don Rafael de Arquer, Profesor de Instrucción superior, vecinos de Barcelona, albaceas del difunto Don Pedro Labernia, Doctor en letras y Profesor de humanidades, por éste nombrados en su último testamento, que otorgó en poder de mí, el infrascrito Notario, a veinte y cuatro de junio último, constituidos personalmente, junto conmigo, en la casa habitación del mismo, que la tenía en esta ciudad calle de Flassaders, por ante mí declararon, que respeto de haber muerto el referido Labernia el día diez y nueve del mismo mes (*sic*), con el ánimo de evitar toda prueba de dolo, fraude u ocultación, y deseando que los sucesores instituidos por sus respectivas partes, gocen de los beneficios que concede la ley a los que toman inventario, con acuerdo de dos de los mismos, que son mayores de edad, y a su presencia han pasado a hacer exacta descripción e inventario de los bienes que integraban el patrimonio del referido Labernia, en el día de su muerte, cuya descripción comprobada por los señores otorgantes y en mi presencia, es como sigue:

Una cama de caova. — Dos colchones. — Tres jergoncitos. — Una colcha. — Una frazada. — Dos almohadones. — Un catre con su colchón, almohada y una frisa. — Dos sofás. — Seis sillas de caova. — Cuatro sillas ordinarias pintadas. — Una mesa para escribir. — Una *idem* blanca para comedor. — Seis servilletas algodón. — Dos manteles *idem*. — Dos camisas *idem*. — Tres pañuelos *idem* de faltriquera. — Un pantalón viejo. — Una levita de paño viejo. — Dos toallas. — Cuatro fundas de almohada. — Una funda de colchón. — Una silla grande. — Un tintero. — Un sombrero. — Una pizarra nueva. — Un casquete. — Una banquetta. — Una librería de madera pintada. — Una campana. — Una muleta o bastón. — Unas campanillas. — Unas tenazas. — Una chocolatera. — Una sartén. — Dos tinajas o jarras. — Un velón. — Dos garrafas o frascos. — Un farol. — Dos puceros (?).

Libros que se han encontrado en su librería:

1. *Gazofilacium*.
2. Anales de Cataluña.
3. *Liber censuum*.
4. Historia universal.
5. *Hymnodia hispanica*.
6. *Rituale Ecclesie et Diocesis Barcinonensis*.
7. *Vocabula latini italique sermonis*.
8. Biblia Sagrada.
9. El Iris de la Ilustración, dos tomos.
10. Pequeño Diccionario latino.
11. Escuela de arquitectura civil.

12. Horacio Cardonio.
13. Prosodia.
14. Instrucción para la enseñanza de los jóvenes.
15. Elementos de Aritmética.
16. Compendio de Lógica.
17. Resumen de la historia y Geografía de España.
18. Gramática latina.
19. Guía de forasteros en Madrid.
20. Un pequeño libro en latín.
21. Un lio conteniendo cinco paquetes.
22. Un ejercicio cotidiano.
23. Un Sagrado Epitalamio.
24. Unas selectas.
25. El nuevo viajero universal en América, seis tomos.
26. El amigo de los niños.
27. Doctrina Cristiana, de Claret.
28. Gramática italiana.
29. Compendio curioso del Atlas.
30. *Concilio Tridentino*.
31. Un pequeño libro en latín.
32. Historia universal, de Cortada.
33. Elocuencia de definiciones de Historia antigua, media y moderna, tres tomitos.
34. Calepin.
35. Diccionario Estader.
36. *Manasses institutus*.
37. Compendio de Historia de España, por Arañó.
38. El Director de la Juventud.
39. Selectas.
40. Partículas latinas.
41. Esposición en prosa y verso del sagrado libro, etc.
42. *Q. Curtii*.
43. Dos Fleuris.
44. Compendio de la historia sagrada.
45. Gramática castellana de Pons y Argentó.
46. Filosofía elemental, de Balmes.
47. *Sensus Erasminiani*.
48. Ortografía castellana de Pons y Argentó, dos tomos.
49. Tardes de la Granja.
50. Curso de temas franceses.
51. Un libro conteniendo algunos libros de infimo valor.
52. Constituciones de Cataluña.
53. Tres cuadernos Diccionarios.
54. Un paquete con varios papeles.
55. *Décadas de Tito Livio*, cuatro tomos.
56. Antiguo Misal Romano.
57. Documentos históricos, dos tomos.
58. Lo Gayter del Llobregat.
59. *Lexicon latinae linguae*.
60. Gramática latina de Casamada.
61. *Latinae palatium eloquentiae*, dos tomos.

62. *Gradus ad Parnassum*, dos tomos.
63. Gramática de Climent.
64. Obra de san Paciano.
65. Refranes de la lengua castellana, dos tomos.
66. *Jacobi Saduleti*, dos tomos.
67. Guzmán de Alfarache.
68. Desagravio de los autores.
69. *Titi Livii opera*, seis tomos.
70. A. A. clásicos.
71. Reflexiones sobre la Sagrada Escritura.
72. Observaciones sobre la revolución de España.
73. Arte de hablar.
74. Arte de Retórica.
75. *Jacobi Facciolari, orationes*.
76. Diccionario de Robert.
77. Soledades de Góngora.
78. *Lexicon Manualis*, dos tomos.
79. Elementos de física espermental.
80. Homólogo Serrano.
81. Juicio crítico de Capmany.
82. Religión de Rius.
83. Práctica de celebrar Cortes.
84. Ética de Rius.
85. Ley de enjuiciamiento civil.
86. Gramática latina de Labernia.
87. Relación de las fiestas, etc.
88. *Lexique grec-français*.
89. Voz de la naturaleza.
90. Escribiente y Melancoloriot.
91. *Dictionarium seu Thesaurus*.
92. Horacio en francés, cinco tomos.
93. Compendio de Filosofía moral y religiosa de Gonzalvo.
94. Catecismo.
95. Gramática francesa.
96. Elegías de Ovidio.
97. *Capítols dels drets*, etc.
98. Veinte libros de ínfimo valor.
99. Quince *idem* truncados.
100. Discursos, dos tomos.
101. Epítome de la elocuencia española.
102. Materia farmacéutica vegetal.
103. Un mapa mundi, pequeño.
104. Un mapa de Asia, pequeño.
105. Un mapa de Asia, regular.
106. Dos mapas [de] España y Portugal, regulares.
107. Uno de Alemania, regular y
108. Uno de Italia.

Cuyos bienes, y no otros, integran la herencia dejada por Don Pedro Labernia, según aseguran los otorgantes, prometiendo que en caso de venir otros a su noticia, lo continuarían en inventario.

Siendo testigos Don Juan Ribalta, del comercio, y Don Francisco Sansó, cursante de leyes de esta vecindad. Y dichos señores Albaceas, a quienes doy fe conocer, lo firman.

Antonio Bergnes de las Casas (*rubricat*) Rafael Arquer (*rubricat*)
Ante mí, Joaquim Roca y Cornet (*rubricat*)

A.E.P.B. Joaquim Roca i Cornet, manual any 1860, f. 5. n.º 5.